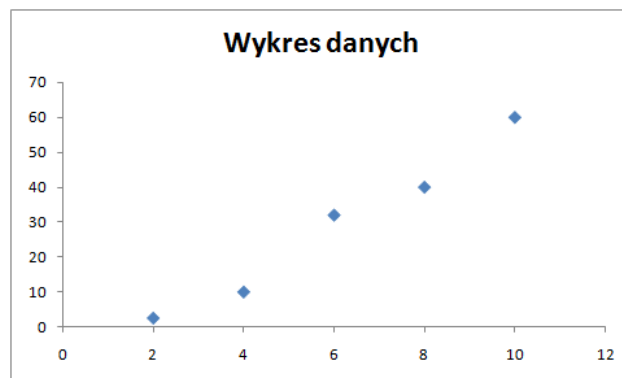

1 Metoda najmniejszych kwadratów

Założmy, że mamy pięć punktów doświadczalnych w tabeli

i	x_i	y_i
1	2	2,5
2	4	10
3	6	32
4	8	40
5	10	60

Wykreślamy te punkty otrzymując rysunek

Punkty są porozrzucane, ale wyraźnie układają się wzdłuż **prostej**. Równanie prostej ma następującą postać

$$y = ax + b,$$

gdzie a i b to współczynniki, których chwilowo nie znamy. Poszukiwanie parametrów polega na minimalizacji sumy

$$S(a, b) = \sum_{i=1}^n [y_i - y(x_i)]^2 = \sum_{i=1}^n [y_i - (ax_i + b)]^2,$$

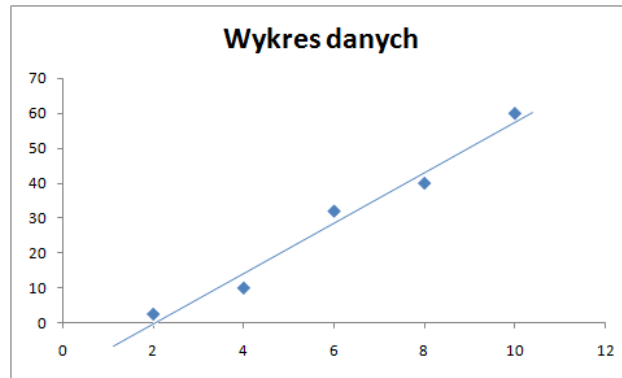
gdzie $y(x_i)$ to wartości współrzędnej y obliczonej z równania prostej dla danych x_i . Różnice między dokładnymi wartościami y_i oraz wartościami obliczonymi z równania prostej są podniesione do kwadratu, aby uniknąć możliwości, że będą się nawzajem znosiły na skutek różnicy znaków. Z tego też względu przedstawiona metoda postępowania nosi nazwę **metody najmniejszych kwadratów**.

Dla danych z tabeli wielkość S wynosi

$$S(a, b) = [2, 5 - (2a + b)]^2 + [10 - (4a + b)]^2 + [32 - (6a + b)]^2 + [40 - (8a + b)]^2 + [60 - (10a + b)]^2.$$

Minimalizujemy wielkość $S(a, b)$, czyli

$$\begin{aligned} &2[2, 5 - 2a - b](-2) + 2[10 - 4a - b](-4) + 2[32 - 6a - b](-6) \\ &\quad + 2[40 - 8a - b](-8) + 2[60 - 10a - b](-10) = 0 \\ &2[2, 5 - 2a - b](-1) + 2[10 - 4a - b](-1) + 2[32 - 6a - b](-1) \\ &\quad + 2[40 - 8a - b](-1) + 2[60 - 10a - b](-1) = 0. \end{aligned}$$

Po uproszczeniu dostajemy

$$440a + 60b = 2314,$$

$$60a + 10b = 289.$$

Rozwiązaniem są $a = 7,25$ oraz $b = -14,6$. Na rysunku przedstawiono punkty z tabeli oraz linię prostą określoną równaniem $y = 7,25 \cdot x - 14,6$.

Funkcja $S(a, b)$ dla danych (x_i, y_i) , gdzie $i = 1, 2, \dots, n$ ma postać

$$S(a, b) = \sum_{i=1}^n (y_i - b - ax_i)^2,$$

gdzie n oznacza liczbę punktów.

Układ **równań normalnych**

$$2 \sum_{i=1}^n (y_i - b - ax_i)(-1) = 0$$

$$2 \sum_{i=1}^n (y_i - b - ax_i)(-x_i) = 0.$$

Po uporządkowaniu otrzymamy układ równań

$$bn + a \sum_{i=1}^n x_i = \sum_{i=1}^n y_i,$$

$$b \sum_{i=1}^n x_i + a \sum_{i=1}^n x_i^2 = \sum_{i=1}^n x_i y_i.$$

Ogólne wzory na współczynniki definiujące prostą

$$a = \frac{n \sum_{i=1}^n x_i y_i - \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n y_i}{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2},$$

$$b = \frac{\sum_{i=1}^n y_i \sum_{i=1}^n x_i^2 - \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n x_i y_i}{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2}.$$

Średnia

$$s = \sqrt{\frac{1}{n-2} \sum_{i=1}^n \varepsilon_i^2},$$

gdzie $\varepsilon_i = y_i - b - ax_i$.

Dla danych z tabeli mamy

$$b = -14,6, \quad a = 7,25, \quad s = 4,151305.$$

Wzory na błędy standardowe wyznaczonych parametrów a oraz b

$$s_b = s \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n x_i^2}{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i\right)^2}}$$

oraz

$$s_a = s \sqrt{\frac{n}{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i\right)^2}},$$

gdzie s jest średnim odchyleniem standardowym od prostej.

Dla danych z tabeli mamy

$$s_b = 4,353925, \quad s_a = 0,656379.$$

Wartość **współczynnika korelacji** jest miarą korelacji między zmiennymi. Jeśli jest bliski ± 1 oznacza to, że wielkości są dobrze skorelowane i istnieje między nimi zależność funkcyjna.

Dla regresji liniowej jest dany wzorem

$$r = \frac{n \sum_{i=1}^n x_i y_i - \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n y_i}{\sqrt{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i\right)^2} \sqrt{n \sum_{i=1}^n y_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n y_i\right)^2}}$$

Po podstawieniu danych z tabeli dostajemy

$$r = 0,976.$$

2 Zależność wykładnicza

Rozpad jąder promieniotwórczych można zapisać równaniem

$$N(t) = N_0 e^{-t\tau},$$

gdzie τ jest średnim czasem życia związanym z okresem połowicznego rozpadu relacją

$$T_{1/2} = 0,693\tau.$$

Po zlogarytmowaniu otrzymujemy wzór na funkcję liniową we współrzędnych logarytmicznych

$$\ln N(t) = -\frac{1}{\tau}t + \ln N_0,$$

gdzie zmienną jest t , $-\frac{1}{\tau}$ odpowiada współczynnikowi a , a $\ln N_0$ - współczynnikowi b .

3 Regresja liniowa w Excelu

Excel wyposażony jest w narzędzia i funkcje statystyczne służące do obliczeń związanych z regresją liniową i wykładniczą. Najwygodniejszą jest formuła tablicowa REGLINP oraz formuły działające na jednej komórce

- REGBLSTD - liczy s ,
- NACHYLENIE - liczy wsółczynnik a ,
- ODCIĘTA - liczy współczynnik b ,
- WSP.KORELACJI - liczy r ,
- PEARSON - liczy r ,
- R.KWADRAT - liczy r^2 .

UWAGAW wyniku działania formuły tablicowej REGLINP otrzymujemy kwadrat współczynnika korelacji liniowej, a nie sam współczynnik.

Poniżej, tabelki i wykres otrzymane przy pomocy funkcji statystycznych.